IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23 Issue 01 AVGUST 2026

ZAMONAVIY LOGOPEDIYADA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Xamidova Muattarxon Akmaljon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika fakulteti
Logopediya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Gmail.com: xamidovamuattar6@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21875041

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy logopediyaning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan nutqida nuqsoni bor bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish muammolari atroflicha tahlil qilinadi. An'anaviy logopedik yondashuvlarning faqat nutq texnikasini (tovush talaffuzi va grammatik qurilishni) tiklashga yo'naltirilgani bugungi kunda bolaning jamiyatga to'liq ijtimoiylashuvini ta'minlashda yetarsiz ekanligi asoslab beriladi. Tadqiqotda nutqiy buzilishga ega bolalarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning innovatsion usullari, raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda shaxsga yo'naltirilgan va neyropsixologik yondashuvlarning o'rni yoritib berilgan. Muallif interaktiv muloqot muhitini yaratish va ota-onalar bilan integratsiyalashgan logopedik ishni tashkil etish modelini taklif etadi. Maqola natijalari amaliyotchi logopedlar, defektologlar hamda maxsus ta'lim sohasi mutaxassislari uchun amaliy va nazariy qimmatga ega.
Kalit so'zlar: zamonaviy logopediya, kommunikativ kompetensiya, muloqot ko'nikmalari, nutqiy buzilishlar, ijtimoiylashuv, innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar.

Аннотация: В статье подробно анализируются актуальные проблемы развития коммуникативной компетенции у детей с нарушениями речи, что является одним из приоритетных направлений современной логопедии. Обосновывается, что традиционные логопедические подходы, направленные исключительно на восстановление техники речи (звукопроизношения и грамматического строя), на сегодняшний день недостаточны для обеспечения полноценной социализации ребенка в обществе. В исследовании освещаются инновационные методы формирования коммуникативных навыков у детей с речевыми нарушениями, применение цифровых технологий, а также роль личностно-ориентированного и нейропсихологического подходов. Автор предлагает модель создания интерактивной коммуникативной среды и организации интегративной логопедической работы с участием родителей. Результаты статьи представляют практическую и теоретическую ценность для практикующих логопедов, дефектологов и специалистов в области специального образования.
Ключевые слова: современная логопедия, коммуникативная компетенция, коммуникативные навыки, речевые нарушения, социализация, инновационные подходы, цифровые технологии.

Abstract: This article comprehensively analyzes the relevant issues in developing communicative competence in children with speech disorders, which represents one of the priority areas of modern speech therapy. It is demonstrated that traditional speech therapy approaches—focused solely on restoring speech mechanics, such as sound pronunciation and grammatical structure—are no longer sufficient to ensure a child's full socialization into society. The study highlights innovative methods for fostering communication skills in children with speech impairments, the integration of digital technologies, and the role of person-centered and neuropsychological approaches. The author proposes a model for creating an interactive communication environment and implementing an integrated speech therapy workflow in collaboration with parents. The findings of this study offer substantial practical and theoretical value for practicing speech-language pathologists, special educators, and specialists in the field of special education.

Keywords: modern speech therapy, communicative competence, communication skills, speech disorders, socialization, innovative approaches, digital technologies.

Zamonaviy jamiyatda insonning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida qaror topishida kommunikativ kompetensiya — ya'ni muloqotga kirisha olish, o‘z fikrini erkin va to‘g‘ri bayon etish, suhbatoshni tushunish ko‘nikmasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Biroq, so‘nggi yillarda turli darajadagi nutqiy buzilishlarga ega bo‘lgan bolalar sonining ortib borayotgani maxsus ta'lim va logopediya sohasi oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda.

Uzoq yillar davomida an'anaviy logopediya asosan nutqning korreksion-texnik tomoniga — to‘g‘ri talaffuzni shakllantirish, lug‘at boyligini oshirish va grammatik qurilishdagi xatolarni tuzatishga ko‘proq e'tibor qaratib keldi. Shubhasiz, bu omillar nutq rivojlanishi uchun poydevor hisoblanadi. Ammo amaliyot shuni ko‘rsatadiki, hatto barcha tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qila oladigan va yetarli lug‘at zaxirasiga ega bo‘lgan bola ham tengdoshlari yoki kattalar bilan erkin muloqotga kirisha olmasligi, muloqot jarayonida tortinchoqlik va xavotirlikni his etishi mumkin. Shu sababli, zamonaviy logopediyaning diqqat markazida nutq texnikasini tiklash bilan birga, bolada kommunikativ kompetensiyani majmuali ravishda rivojlantirish masalasi turibdi.

1.Kommunikativ kompetensiyaning mohiyati va undagi muammolar

Kommunikativ kompetensiya shunchaki gapirish qobiliyati emas, balki til vositalaridan muayyan muloqot vaziyatiga mos ravishda foydalana olish bilimidir. Nutqiy nuqsoni bor bolalarda ushbu kompetensiyaning yetarlicha shakllanmaganligi quyidagi omillarda namoyon bo‘ladi:

Muloqotga bo‘lgan ehtiyojning susayishi: Bola o‘z nutqiy kamchiligidan tortinib, muloqotdan qochishga va yakmalikda qolishga harakat qiladi. Verbal va noverbal vositalarni moslashtira olmaslik: Yuz ifodalari (mimika), jestlar va nutq ohangidan (intonatsiya) o‘z o‘rnida foydalanishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Muloqot strategiyalarining yetishmasligi: Muloqotni boshlash, uni davom ettirish, suhbatdoshni tinglash va dialogni mantiqiy yakunlash ko‘nikmalarining sustligi.

Ushbu muammolar bolaning maktabga moslashuvi, tengdoshlari orasida o‘z o‘rnini topishi hamda kelajakdagi ruhiy-emotsional rivojlanishiga salbiy ta'sir ko‘rsatadi.

2. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy va innovatsion yondashuvlari

Bugungi kunda korreksion-logopedik mashg‘ulotlar samadorligini oshirish uchun qator zamonaviy metod va texnologiyalardan foydalanilmoqda:

Neyropsixologik va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv: Har bir bolaning miya tuzilmalari rivojlanish xususiyatlarini inobatga olgan holda mashg‘ulotlarni tashkil etish. Bu yondashuv diqqat, xotira hamda hissiy-irodaviy sohani bir vaqtning o‘zida rivojlantirishga imkon beradi.

Interaktiv va o‘yin texnologiyalari: Syujetli-rolli o‘yinlar, teatrli faoliyat va muloqot vaiyatlarini modellashtirish. O‘yin davomida bola tabiiy ravishda muloqotga kirishadi va nutqiy to‘siqlarni (psixologik barerlarni) yengib o‘tadi.

Raqamli texnologiyalar va multimedia vositalari: Logopedik kompyuter dasturlari va interaktiv o‘yinlar bolada mashg‘ulotga nisbatan qiziqish va motivatsiyani keskin oshiradi. Audio va visual vositalar muloqot vaziyatlarini yaqqolroq tasavvur qilishga yordam beradi.

Ota-onalar bilan integratsiyalashgan ish modeli: Logopedik korreksiya jarayoni faqat kabinet doirasida cheklanib qolmasligi kerak. Ota-onalarni metodik jihatdan yo‘naltirish va uy sharoitida muloqot muhitini yaratish natijalarning bardavom bo‘lishini ta'minlaydi.

3. Logopedik amaliyotda kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirishning bosqichli modeli

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish tizimli va bosqichli yondashuvni talab etadi. Korreksion ishlar samaradorligini ta'minlash uchun jarayonni quyidagi mantiqiy bosqichlarga bo‘lish maqsadga muvofiqdir:

Tashxisiy va tayyorgarlik bosqichi: Bolaning mavjud nutqiy imkoniyatlari, muloqotga kirishish darajasi va emotsional holati o‘rganiladi. Muloqotga nisbatan ijobiy motivatsiya va logoped bilan emotsional aloqa shakllantiriladi.

Model jarayonlarini shakllantirish bosqichi: Maxsus modellashtirilgan mashg‘ulotlar orqali bolaga muloqotning turli vaziyatlarida (savol berish, javob qaytarish, iltimos qilish, minnatdorchilik bildirish) o‘zini tutish va muvofiq verbal hamda noverbal vositalardan foydalanish o‘rgatiladi.

Nutqiy faoliyatni amaliyotga tatbiq etish bosqichi: Olingan ko‘nikmalar erkin va tabiiy muloqot muhitiga (tengdoshlari guruhi, jamoat joylari, ota-onalar bilan suhbat) ko‘chiriladi va mustahkamlanadi.

4.Neyronal va psixofiziologik omillarning muloqot jarayoniga ta'siri

Muloqot ko‘nikmalarining shakllanishi nafaqat nutq apparatining holatiga, balki bosh miya po‘stlog‘ining oliy ruhiy funksiyalari integratsiyasiga ham bog‘liq. Neyropsixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nutqiy buzilishi bor bolalarda ko‘pincha:

Sensormotor integratsiyasining yetishmovchiligi: Eshitish va ko‘rish axborotlarini bir vaqtning o‘zida qayta ishlash hamda ularga mos javob qaytarish sekinlashadi.

Kinetik va kinestetik uquvsizlik: Nutqiy apparat va umumiy motorika o‘rtasidagi muvofiqlik izdan chiqadi, bu esa nutq tempi hamda ritmining buzilishiga olib keladi.

Shu sababli, mashg‘ulotlarga neyrogimnastika, kinesiology mashqlar va sensor integratsiya elementlarini kiritish bolaning axborotni qabul qilish hamda muloqotda tezkor reaksiyaga kirishish qobiliyatini keskin oshiradi.

XULOSA: Zamonaviy logopediyada kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish – bu shunchaki nutqiy kamchiliklarni korreksiya qilishdan iborat tor doiradagi vazifa emas, balki bolaning jamiyatga moslashuvi hamda uning kelajakdagi ijtimoiy-psixologik farovonligini ta'minlovchi poydevoriy omildir. Mazkur tadqiqot jarayonida o‘tkazilgan tahlillar shuni yaqqol ko‘rsatdiki, an'anaviy logopediyaning faqatgina nutqning fonetik, grammatik va leksik tomonlariga yo‘naltirilgan usullari bugungi kunda bolada erkin hamda o‘zaro teng muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda yetarlicha samaradorlik namoyon eta olmayapti. Nutqida nuqsoni bor bolaning to‘g‘ri talaffuz qila olishi yoki boy lug‘at zaxirasiga ega bo‘lishi uning ijtimoiy muhitda erkin muloqotga kirisha olishini to‘liq kafolatlamaydi.

Ushbu muammoni ijobiy hal etish va logopedik yordam sifatini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish uchun quyidagi fundamental xulosalar va amaliy tavsiyalar ilgari suriladi: Integratsiyalashgan va majmuali yondashuv zarurati: Nutqiy buzilishga ega bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish faqatgina til materiallarini o‘zlashtirishga emas, balki bolaning emotsional-irodaviy sohasi, kognitiv jarayonlari hamda shaxsiy sifatlarini majmuali rivojlantirishga asoslanishi lozim. Bu jarayonda neyropsixologik yondashuv va sensor integratsiya elementlarini logopedik mashg‘ulotlarga tatbiq etish miya tuzilmalari o‘rtasidagi funksional aloqalarni faollashtiradi va muloqot jarayonidagi psixologik to‘siqlarni (bar'yerlarni) bartaraf etishga xizmat qiladi.

Innovatsion va raqamli texnologiyalarning o‘rni: Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia dasturlari hamda interaktiv va syujetli-rolli o‘yinlardan unumli foydalanish mashg‘ulotlarning motivatsion asosini kuchaytiradi. Bunday usullar orqali bola o‘zini sun'iy ta'lim muhitida emas, balki hayotiy muloqot vaziyatlarida his etadi, bu esa verbal va noverbal muloqot vositalarini tabiiy ravishda o‘zlashtirishga imkon beradi.

Ota-onalar bilan uzviy va tizimli hamkorlik: Korreksion-logopedik jarayon kabinet doirasi bilan cheklanib qolmasligi zarur. Logoped va oilaning birgalikdagi korreksion-tarbiyaviy harakati shakllantirilgan muloqot ko‘nikmalarini oilaviy va ijtimoiy muhitda mustahkamlash hamda bardavomligini ta'minlashning bosh omilidir. Ota-onalarga uslubiy va psixologik yordam ko‘rsatish orqali uyda to‘g‘ri va ijobiy muloqot muhiti yaratiladi.

Amaliyotchi mutaxassislarni tayyorlash va zamonaviylashtirish: Maxsus ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan logoped va defektologlarning kasbiy kompetensiyasini muntazam oshirib borish, ularni zamonaviy logopediyaning metodologik va texnologik yangiliklari bilan tanishtirib borish maqsadga muvofiqdir.

Umumlashtirib aytganda, zamonaviy logopediyaning ustuvor maqsadi – nutqida nuqsoni bo‘lgan bolani shunchaki to‘g‘ri gapiradigan shaxs qilib emas, balki o‘z fikrini erkin bayon eta oladigan, suhbatdoshini tinglash va tushunish uquviga ega, jamiyatning teng huquqli hamda faol a'zosi sifatida ijtimoiylashgan muloqot sohibi qilib tarbiyalashdan iboratdir. Ularda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish bo‘yicha taklif etilayotgan innovatsion model va yondashuvlar maxsus ta'lim muassasalari amaliyotida keng qo‘llanilishi mumkin va yuqori ijtimoiy-pedagogik samaradorlik beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ayupova, M. Yu. (2019). Logopediya: Darslik. Toshkent: O‘zbekiston milliy faylasuflari jamiyati nashriyoti.
2. Mominova, L. R. (2018). Logopedik korreksiya ishlarida innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Volkova, L. S. (2009). Logopediya: Uchebnik dlya studentov defektologicheskih fakultetov pedagogicheskih vysshih uchebnyh zavedeniy. Moskva: Vlados.
4. Gluxov, V. P. (2014). Formirovanie kommunikativnyh navykov u detey s obshchim nedorazvitiyem rechi. Moskva: V. Sekachev. Filicheva, T. B., Tumanova, T. V., & Soboleva, A. V. (2017). 5.Doshkolnaya logopediya: Deti s obshchim nedorazvitiyem rechi. Moskva: Eksmo.
5. Levina, R. E. (2005). Osnovy teorii i praktiki logopedii. Moskva: Prosveshcheniye.
6. Nigmatova, M. M. (2021). Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
7. Yastrebova, A. V. (2000). Korreksiya nedostatkov rechi u uchashchixsya obshcheobrazovatelnyx shkol. Moskva: ARKT-I.
8. Vizel, T. G. (2015). Osnovy neyropsixologii: Uchebnik dlya studentov vuzov. Moskva: AST: Astrel.
9. Semyonovich, A. V. (2012). Neyropsixologicheskaya korreksiya v detskom vozraste. Metodika sustitutivnogo ontogeneza. Moskva: Genezis.